
МАГІСТЕРІУМ

УДК 81.373.4

О. О. Глушко

СКЛАДЕНІ СЛОВА ЯК ОДИН З ПРОДУКТИВНИХ СПОСОБІВ СЛОВОТВОРУ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто один з найпродуктивніших методів сучасного словотвору – складені слова та окреслено критерії визначення таких слів. Висвітлено проблему розмежування складних і складених слів та деякі аспекти їх перекладу.

Ключові слова: словотвір, складні слова, складені слова, спосіб словотвору, перекладацька трансформація, теорія номінації, критерії розмежування.

Найголовнішим засобом збагачення лексики сучасної англійської мови є творення нових слів [1, с. 6]. Мова перебуває в стані постійного розвитку, який складається з окремих мовних процесів, у тому числі процесу творення нових слів. Слова потрібні нам для того, щоб називати все, що нас оточує. Одним з аспектів теорії номінації, яка вивчає закони найменування, є словотворення. Воно досліджує структуру слова (з яких частин воно складається, яке значення цих частин, яку позицію вони займають у слові) та їх способи творення [9, с. 7]. Безперервний процес творення нових слів у мові – це складний лінгвокогнітивний процес, який відбувається під впливом мовних та позамовних факторів, іде в руслі вже існуючих прототипів, що використовуються за аналогією відповідно до структурних моделей [4, с. 7].

Мета статті – окреслити грані розмежування складних і складених слів та деякі аспекти їх перекладу.

Вивчення словотворчих процесів бере свій початок із часів стародавньої Греції та Риму. Питанням перетворення коротких слів на довгі, більш складні, досліджували такі видатні філософи, як Платон та Аристотель. У мові опис явищ словотворення має давні традиції (праці І. А. Бодуена де Куртене, Ф. Ф. Фортунатова, М. В. Крушевського) і традиційно включається до морфології. Самостійним об'єктом словотвір став лише з середини 40-х рр. XX ст, а відокремлення його як лінгвістичної дисципліни відбулося приблизно наприкінці 60-х рр. XX ст. [16].

Одночасно розпочався процес виокремлення продуктивних словотворчих моделей. Вони постійно змінювалися, але вже ближче до XXI ст. маємо їх усталену картину. У кожній мові існує різна кількість словотворчих моделей. Так, у російській мовознавці налічують 13 основних способів словотвору, тоді як в

українській – тільки 7 продуктивних моделей. Щодо англійської мови, то слід зазначити, що загальноприйнятими продуктивними моделями в наш час є такі: афіксація (модель “основа + афікс”), префіксація (модель “префікс + основа”), суфіксація (модель “суфікс + основа”), конверсія (модель “V>N або N>V”), скорочення (вихідне слово втрачає один або декілька звуків), реверсія (модель “основа – квазі-афікс”) та словоскладання [20, с. 136].

Окрім вищезазначених способів словотвору, найпродуктивнішим вважають словоскладання. За його допомогою було побудовано майже 40% усіх лексичних неологізмів [6, с. 75]. Цей спосіб словотвору можна передати за допомогою формули “основа + основа”, у результаті чого утворюється складне слово (compound word).

Навіть незважаючи на досить велику кількість продуктивних моделей у сучасній англійській мові, на цьому етапі розвитку поряд зі словоскладанням виокремлюється ще один важливий спосіб словотвору – складені слова. Від словоскладання вони відрізняються тим, що містять дві і більше основ, тоді як словоскладання може мати тільки два корені. Такого штибу слова посідають особливе місце в розвитку мови, привертають увагу багатьох учених, роблять чималий внесок у поповнення словникового запасу мови та виступають у ролі складного феномена, котрий потребує ретельного дослідження.

Утворення складених слів є досить актуальною проблемою, яку розглянуто в російських та англійських лінгвістичних працях. Так, складені слова російської мови описано в публікаціях Д. Е. Розенталя та М. О. Теленкової, О. А. Земської, М. М. Шанського та А. М. Тихонова, К. С. Горбачевича, В. О. Виноградова, Т. В. Кочеткової, О. С. Кубрякової, І. С. Улуханова,

Є. О. Василевської, О. І. Дібрової, Г. О. Ніколаєва, О. О. Реформатського та ін.

Проблему складених слів в англійській мові висвітлено такими вченими, як: Л. С. Бархударов, В. Г. Гак, В. Н. Комісаров, А. Д. Швейцер, О. В. Федоров, О. Д. Мешков, П. В. Царьов, В. Мейз, Н. А. Азарх та ін. Складені слова також детально охарактеризовано в сучасних граматиках англійської мови С. Грінбаума й у граматичі усної та писемної англійської мови видання Лонгман [8, с. 217].

У сучасній англійській мові існують багатокомпонентні одиниці, що утворюються в результаті стягнення словосполучень або навіть цілих фраз. У лінгвістиці немає одностайної думки щодо статусу цих мовних утворень. Така ситуація зумовлена диференційованістю та різноманітністю одиниць цього класу, відсутністю усталених критеріїв їх визначення. Такі багатокомпонентні одиниці іноді називають лексикалізованими синтаксичними структурами [3, с. 158], переорієнтованими одиницями [11, с. 80], але загальноприйнятим терміном вважають "складені слова", котрі утворюються в результаті інтеграції словосполучень [7, с. 5].

Складені слова – одна з найпродуктивніших форм словотвору в сучасній англійській мові. За своєю природою складені слова дуже різноманітні і, як наслідок, важко піддаються визначенню. Все залежить від того, що беруть за вихідну точку: значення, структуру (морфологічну) чи синтаксичне функціонування. Складене слово функціонує як словникова одиниця, котра складається більше ніж з двох основ [10, с. 60].

Утворення складених слів відбувається поетапно та поступово. Для того, щоб словостягнення трансформувалося в складене слово, необхідні певні умови, серед яких найважливішою є високочастотність, яка, у свою чергу, зумовлена актуальністю поняття, що відбивається. Поступово набувши конкретизованого значення, пройшовши граматичну, фонологічну адаптацію в мові, багатокомпонентна одиниця набуває статусу складеного слова [5, с. 74].

Проблема ідентифікації складених слів в англійській мові є досить складною й цілком може "претендувати на звання" однієї з найскладніших у лінгвістиці [13, с. 65]. Тому багато вчених, котрі досліджують складені слова, дають різні визначення цьому феномену. Так, наприклад, такі мовознавці, як Є. С. Гінзбург, С. С. Хідекель та інші, вважають, що складені слова в англійській мові мають такі особливості:

1. Вони складаються як мінімум з двох компонентів, котрі являють собою дериваційні бази.
2. Структурним і семантичним центром виступає другий компонент, який визначає частину мови та семантичний клас.
3. Слова цього типу фонетично можуть характеризуватися одним наголосом, основним та другорядним наголосами, а також двома основними наголосами. Але автори наго-

лошують на поширеності перших двох моделей.

4. Графічно вони характеризуються написанням разом або через дефіс; деякі групи слів можуть мати відхилення від правил.
5. Значення складених слів виводиться з комбінації значень компонентів та значення дериваційної моделі.
6. Складені слова можуть бути охарактеризовані в різноманітних аспектах. З погляду семантичної незалежності компонентів вони поділяються на координацію та субординацію. Сучасні англійські складені слова характеризуються субординаційними відносинами. З погляду частотності, більшість складених слів – іменники та прикметники. Вони можуть утворюватися за допомогою або без допомоги словотворчого елементу. Залежно від порядку компонентів складених слів вони можуть бути асинтаксичними, тобто не відповідати структурі словосполучення, та синтаксичними [12, с. 170].

Відомий лінгвіст І. В. Арнольд складеними словами називає ті, які складаються як мінімум з двох основ, котрі вживаються в мові як самостійні слова. Вона розглядає проблеми дефініції цього типу слів, відношення між компонентами, прозорістю та ідіоматичністю значення. Дослідниця також приділяє увагу хрестоматійній для англійської мови проблемі *stonewall* і говорить про те, що все більша кількість іменників регулярно використовується для утворення іменникових словосполучень, семантично похідних від їхніх компонентів. Цей різновид словосполучень пліч о пліч існує зі складеними словами. Грань між цими групуваннями досить хистка, і багато складених слів походять від вільних словосполучень [20].

С. Грінбаум [21] відзначає, що складені слова (*compounding or composition*) входять до складу одного із чотирьох основних способів словотвору сучасної англійської мови, поряд з префіксацією, суфіксацією та конверсією, і полягають у поєднанні двох чи більше баз. Під базою С. Грінбаум має на увазі мотивувальне слово (наприклад, *doubt* є базою для *doubted*, *doubted* – для *undoubted*, *undoubted* – для *undoubtedly*).

Дуже часто складені слова плутають зі словосполученнями, котрі також є складними утвореннями. Тому слід розмежовувати ці два поняття. Компонентами словосполучень є слова, а компонентами складених слів – основи (морфеми) [17]. Як критеріїв розмежування цих двох понять використовують такі:

- 1) смисловий;
- 2) орфографічний;
- 3) фонетичний.

У смисловому відношенні відмінність між складеним словом та словосполученням полягає у фіксації складеного слова в словнику, оскільки воно називає один предмет, тоді як у словосполученні кожний член називає окремі

предмети, і словосполучення не зафіксовано в словниках як окрема стаття.

Але смисловий критерій не завжди є задовільним, оскільки подекуди не можна спиратися на словники при розмежуванні складених слів та словосполучень, тому що різні словники по-різному розглядають неоднослівні вирази щодо їх належності до складених слів. У таких випадках слід скористатися орфографічним критерієм. Якщо перед нами написання разом (postcard) або через дефіс (the-do-it-yourself-principle), то це певна ознака того, що це складене слово, а не словосполучення [14, с.106].

Як фонетичний критерій використовують словесний наголос. Складені слова виявляють тенденцію до основного наголосу на останньому складі (out-of-town-performance) [19].

Не менш важливою ознакою складених слів є набуття ними певних категоріальних ознак, що надають їм статусу окремого слова: належність до певної частини мови, набуття ними граматичних ознак певної частини мови.

Однією з проблем при вивченні феномена складених слів є те, що досі не існує чіткого визначення, яке б розкривало всю природу складених слів. Багато лінгвістів (серед них, наприклад, О. С. Ахманова) не розмежують терміни "складний" та "складений", через що виникає термінологічна плутанина [2, с. 430]. Хоча в англійській мові існує чітка межа між цими поняттями, для цього використовують два різних терміни: complex (складний) та compound (складений).

Longman Dictionary of Contemporary English дає таке визначення складних та складених слів:

складний (complex) – складне слово або речення складається з головної частини та одного або більше додаткових елементів [22, с. 271];

складений (compound) – іменник або прикметник, котрий складається з двох або більше основ [22, с. 273].

Лінгвіст О. О. Реформатський зазначає, що при словоскладанні в одну лексему з'єднуються не коренева морфема з афіксами, а коренева морфема з кореневою, навіть не одною, в результаті чого виникає нове єдине слово. При словоскладанні можуть з'єднуватися цілі корні та скорочені, а також основи та цілі слова в будь-якій граматичній формі. Складені слова він називає складними, а складні – афіксацією, що є досить незвичним для проблеми складених слів [15, с. 289].

Щодо цих визначень слід зазначити, що автори вказують на можливе існування тільки складених іменників та прикметників, не називаючи при цьому дієслова та прислівники, хоча саме з цих частин мови утворюється безліч нових складених слів. Тому слід зупинитися на загальноприйнятому, доволі простому визначенні цих слів:

складне слово (complex) – складається не більше ніж з двох коренів;

складене слово (compound) – містить у собі два і більше слів [18].

Крім цього, в англійській мові існують ще так звані нейтральні утворення. Це такі структури, компоненти яких не являють собою певних ознак слова або основи. І, відповідно, можуть розглядатися і як складені слова, і як словосполучення. Такі нейтральні утворення можуть бути двох видів:

- 1) поєднання двох субстантивних компонентів: busstop (автобусна зупинка), mineralwater (мінеральна вода);
- 2) поєднання з компонентом із закінченням -ing: livingroom (вітальня), swimmingpool (басейн), carvingknife (ніж для нарізання м'яса) тощо.

Попри наявність різних класифікацій, багато дослідників досі вважають їх синонімічними.

Окреме місце посідає питання перекладу складених слів. Класифікація перекладацьких трансформацій складених слів присутньо не відрізняється від загальних методів перекладу, але має свої особливості та відмінності. У цілому картину перекладацьких відповідностей можна проілюструвати таким чином:

- функціональна заміна;
- генералізація;
- конкретизація;
- модуляція;
- дослівний переклад.

Процес перекладу складених слів є одним із непростих процесів. Від звичайного перекладу слів переклад складених слів відрізняється тим, що не завжди можна визначити їх семантику, виходячи із загального значення всіх компонентів. Досить часто зустрічаються складені слова, які на цей момент не зафіксовані в словнику й не мають усталеного перекладу. Для цього існують такі критерії перекладу таких слів, які забезпечують виявлення значення складеного слова:

- 1) пошук смислових значень компонентів складеного слова. У випадку багатозначності слів обираються такі значення, які найбільше відповідають цьому контексту;
- 2) визначення основного компонента та компонента-визначника. Слід пам'ятати, що основний компонент, як правило, є останнім у складі слова;
- 3) визначення того, у якому аспекті компонент-визначник характеризує основний компонент;
- 4) визначення емоційних, експресивних та стилістичних особливостей компонентів;
- 5) пошук загального контекстуального значення складеного слова;
- 6) вибір найкращого способу вираження цього значення засобами іншої мови [5, с. 73].

Висновки. У процесі дослідження було установлене, що тенденція до утворення складених слів на сучасному етапі розвитку англійської мови набуває все більшої популярності, оскільки складені слова є дуже продуктивним засо-

бом творення нових слів. Було виявлено, що складені слова – це семантично мотивовані одиниці мови, в яких значення їх основ може бути абсолютно різним, але при сполученні вони утворюють нову, семантично зумовлену одиницю мови.

Список використаної літератури

1. Арбекова Т. И. Лексикология английского языка / Т. И. Арбекова. – Москва : Высшая школа, 2002. – 240 с.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – Москва : Советская энциклопедия, 1969. – 608 с.
3. Бортничук Е. Н. Словообразование в современном английском языке / Е. Н. Бортничук. – Киев, 1988. – 261 с.
4. Гармаш О. Л. До проблеми системності словотвору сучасної англійської мови / О. Л. Гармаш // Нова філологія. – 2005. – № 1. – С. 5–11.
5. Єнікєєва С. М. Утворення складених слів синтаксичного типу в англійській мові та особливості їх перекладу / С. М. Єнікєєва // Вісник Сумського державного університету. – 2002. – № 4. – С. 72–75.
6. Зацний Ю. А. Розвиток словникового складу сучасної англійської мови / Ю. А. Зацний. – Запоріжжя : Запорізьк. ун-т, 1998. – 429 с.
7. Квеселевич И. Д. Интеграция словосочетания в современном английском языке / И. Д. Квеселевич. – Киев : Высшая школа, 1983. – 84 с.
8. Колесова А. О. Словотвір в англійській мові: історична ретроспектива / А. О. Колесова // Нова філологія. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 34. – С. 217–221.
9. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование / Е. С. Кубрякова. – Москва : Наука, 1956. – 79 с.
10. Кульгавова Л. В. Лексикология английского языка : учеб.-практ. матер. / Л. В. Кульгавова. – Москва : Восток-запад, 2008. – 511 с.
11. Левицкий А. Э. Особенности перевода функционально переориентированных единиц современного английского языка / А. Э. Левицкий // Методологічні проблеми перекладу на сучасному етапі : зб. наук. праць. – Суми : Вид-во СумДУ, 1999. – С. 79–83.
12. Лексикология английского языка : учебник для ин-тов и фак. иностр. яз. / под ред. Р. З. Гинзбурга. – Москва : Высшая школа, 1979. – 269 с.
13. Мешков О. Д. Словообразование в современном английском языке : учеб. пособ. для ин-тов и факультета ин. яз. / О. Д. Мешков. – Москва : Высшая школа, 1985. – 187 с.
14. Приходько А. И. Некоторые аспекты оценочного словообразования в современном английском языке / А. И. Приходько // Вісник ЗДУ. Філологічні науки. – 1999. – № 1. – С. 104–107.
15. Реформатский А. А. Введение в языковедение : учебник для вузов / А. А. Реформатский. – Москва : Просвещение, 1967. – 544 с.
16. Словотвір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://znaimo.com.ua/Словотвір_\(розділ_лінгвістики\)](http://znaimo.com.ua/Словотвір_(розділ_лінгвістики)).
17. Сложные слова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bsu.by/Cache/pdf/238223.pdf>.
18. Сложные слова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://subscribe.ru/archive/job.lang.englishforall/201011/03182358.html>.
19. Сложные слова. Классификация [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://1hello.ru/grammatika/slozhnye-slova-v-anglijskom-yazyke-klassifikaciya.html>.
20. Arnold I. The English Lexicology : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / I. Arnold. – 3-е изд. – Москва : Высшая школа, 1986. – 295 с.
21. Greenbaum S. The Oxford English Grammar / S. Greenbaum. – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 652 p.
22. Longman Dictionary of Contemporary English. – Longman, 1995. – P. 271–273.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2014.

Глушко Е. О. Сложносоставные слова как один из продуктивных способов словообразования современного английского языка

В статье рассматривается один из наиболее продуктивных способов современного словообразования – сложносоставные слова и описываются критерии определения такого рода слов. Освещена проблема разграничения сложных и сложносоставных слов, некоторые аспекты их перевода.

Ключевые слова: словообразование, сложные слова, сложносоставные слова, способ словообразования, переводческая трансформация, теория номинации, критерии разграничения.

Glushko E. Compound Words as One of the Most Productive Ways of Word-Formation in the Contemporary English Language

The article examines one of the most productive ways of word-formation in the contemporary English language, namely compound words, and sets the criteria for determining such words. This article also deals with the problem of differentiation between complex and compound words and highlights some aspects of their translation.

The notion of compound words is a relatively new area in translation studies research. It has been developing since the beginning of the 19th century up to the present time. The main researchers of compound words in the English word-building system are L. Barkhudarov, V. Gak, V. Komissarov, A. Shveytser, O. Feydorov, O. Mieshkov, P. Tsaryov, V. Meiz, N. Azarkh and some others. Compound words are also thoroughly viewed in modern English grammar books composed by S. Greenbaum. These authors give different definitions of compound words, but the most common is considered the one proposed by linguists E. Ginsburg and S. Khidekel'. They think that compound words in the English language are characterized by the following peculiarities: such words consist at least of two elements; the second component serves as a structural and semantic center, which determines the part of speech and semantic class; the words of this type can be phonetically characterized by one main and two secondary stresses; graphically they are written together or with a hyphen, but some groups of words have deviations from the rule; the meaning of compound words is derived from the combination of all meanings and derivative model.

The question of differentiation between complex and compound words is also at the core of the given article. Longman Dictionary of Contemporary English gives the following definitions: complex is a word or a sentence that consists of a main part and one or two additional elements, while compound is a noun or an adjective that consists of two or more stems.

Translation techniques used for compound words are basically the same as common translation techniques, but are somewhat different. They include functional substitution, generalization, particularization, modulation, word-for-word translation and established equivalent. But there are cases, when compound words can't be translated according to these techniques, so that they are deviations or authorial neologisms and serve in language as independent linguistic units. In such cases their meaning is derived from all the components taken together or is found in possible translations.

Key words: *word-formation, complex words, compound words, method of translation, nomination, criteria for differentiation.*